

Дмитро Нехайчук

докторант ОРІДУ НАДУ при Президентові України, к.е.н., доцент

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЗАПОРУКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто питання використання населенням країни потенціалу фінансових інструментів з метою забезпечення сталого економічного розвитку країни та її регіонів. Державна політика має орієнтуватись на становлення середнього класу українського суспільства як запоруки підвищення стабільності у державі. Доведено, що вміння ефективно розпоряджатися власними грошима є однією з найважливіших характеристик фінансової грамотності населення. Важливими складовими процесу залучення домогосподарств до інвестиційних операцій є розвинена мережа фінансових посередників та система гарантування економічних інтересів інвесторів.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, фінансова грамотність, фінансові ресурси, заощадження, фінансові посередники.

Dmytro Nehaychuk

THE PUBLIC POLICY SUPPORT OF INVESTMENT POTENTIAL OF HOUSEHOLDS AS PLEDGE OF FINANCIAL SUPPORT OF PERMANENT DEVELOPMENT

The article discusses the use of the country's population potential of financial instruments in order to ensure sustainable economic development of the country and its regions. The public policy should focus on the development of the middle class of the Ukrainian society as a guarantee of increasing stability in the country. It is proved that the ability to effectively manage your own money is one of the most important characteristics of financial literacy. The important components of the process of attracting households in investment operations is developed network of financial intermediaries and the system of guaranteeing the economic interests of investors

Keywords: investment potential, financial literacy, financial resources, savings, financial intermediaries.

Дмитрий Нехайчук

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ПОДДЕРЖКИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ДОМОХОЗЯЙСТВ КАК ЗАЛОГ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОСТОЯННОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены вопросы использования населением страны потенциала финансовых инструментов с целью обеспечения устойчивого экономического развития страны и ее регионов. Государственная политика должна ориентироваться на становление среднего класса украинского общества как залог повышения стабильности в государстве. Доказано, что умение эффективно распоряжаться собственными деньгами является одной из важнейших характеристик финансовой грамотности населения. Важными составляющими процесса привлечения домохозяйств к инвестиционным операциям является развитая сеть финансовых посредников и система гарантирования экономических интересов инвесторов.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, финансовая грамотность, финансовые ресурсы, сбережения, финансовые посредники.

Соціально-економічний розвиток суспільства повинен формуватися не тільки за рахунок зростання матеріального багатства, а і передбачати створення достатніх умов для розвитку людського капіталу, бо саме він складає основу національного багатства розвинених країн і створює передумови для економічного зростання. Разом з тим, проблеми розвитку людини стають все більш очевидними як в Україні, так в інших країнах світу. Вони відображають нерівність можливостей: розвиток населення стримується через їх рівень добробуту, вік, освіту, місце проживання, гендерну або групову приналежність. Така нерівність несправедлива та загрозна з різних точок зору. У економічному відношенні вона призводить до суттєвих витрат та дестабілізації, а в соціальному – до напруження та масового незадоволення.

Становлення української економіки та необхідність її розбудови зумовлюють активний інтерес науковців та дослідників до фінансів домогосподарств

з огляду на усвідомлення важливості даної сфери як складової для ефективного та стабільного розвитку. Дослідження теоретичних основ фінансової науки посідає чільне місце в колі інтересів М. Артуса, В. Василика, Л. Дробозіної, В. Іванова, В. Кудряшова, В. Опаріна, Б. Сабанті та інших. Розширення сфери фінансових відносин та залучення до неї домогосподарств зумовили необхідність дослідження даних процесів. Різними аспектами вивчення фінансів домогосподарств займаються С. Белозьоров, Н. Героніна, В. Глухов, Т. Кізіма, І. Санько, В. Суркіна, С. Юрій та інші.

Метою наукового тексту, викладеного у цій статті, є доведення необхідності залучення домогосподарств до інвестиційних операцій за допомогою розвиненої мережі фінансових посередників та системи гарантування економічних інтересів інвесторів, адже на сьогодні з огляду на низький рівень фінансової грамотності

домогосподарств та враховуючи досить динамічні зміни фінансового ринку робиться це не дуже ефективними кроками.

➤ Населенням України не використовується в повному обсязі весь потенціал фінансових інструментів, які дають можливість не тільки зберегти фінансові ресурси, а й примножити їх розмір. За даними досліджень, фінансовими інструментами заощадження коштів користується менше 20 % опитаних, натомість за наявності надлишкових коштів 49 % респондентів надасть перевагу збереженню коштів вдома у готівковому вигляді [10, с. 29].

Така ситуація демонструє наявність проблем у даній сфері. Як свідчать дані опитувань, населення не має фінансової можливості взагалі здійснювати заощадження.

Значущим фактором обмеженого використання населенням фінансових інструментів є так звана «фінансова неграмотність» населення. В ринкових умовах господарювання заощадження населення виступають безпосереднім об'єктом управління, що вимагає володіння певним арсеналом хоча б мінімальних знань щодо основ функціонування фінансового ринку та можливих шляхів формування й інвестування заощаджень. Як показав тест на фінансову обізнаність, з 60 % респондентів, які вважали себе фінансово грамотними, лише 22 % змогли відповісти на запитання, без яких неможливо управляти власними фінансами [10, с. 18]. Крім того, населення майже не користується послугами інвестиційних фондів – установ, які, з огляду на мету функціонування, значно спростили б процес ефективного управління заощадженнями для населення.

Уміння ефективно розпоряджатися власними грошима є однією з найважливіших характеристик фінансової грамотності населення. Водночас, як свідчать результати національного дослідження, проведеного у грудні 2013 р. Агентством СІПА з міжнародного розвитку, портрет українського споживача фінансових послуг не викликає оптимізму, адже «пересічний українець небагато знається на фінансових азах, користується головним чином простими банківськими послугами, майже нічого не знає про свої права як споживача фінансових послуг і не довіряє фінансово-банківським установам». І хоча «понад 60 % респондентів вважають себе фінансово грамотними, ...однак лише 22 % із них змогли дати 5 чи 6 правильних відповідей на 7 простих математичних запитань, без яких неможливо управляти власними фінансами».

Низький рівень фінансової грамотності населення країни зумовлений причинами, що пов'язані як із суб'єктивними, так і з об'єктивними засадами.

По-перше, відсутність в Україні сформованих традицій навчання громадян основам фінансової грамотності, що зумовлено минулим історичним розвитком держави, коли впродовж десятиліть у країні не лише не було фінансового ринку, а й працювала ідеологія, спрямована на викорінення товарно-грошових відносин унаслідок «переходу до комунізму». Протягом тривалого періоду практично були відсутніми досвід чи відповідні традиції навчання населення.

По-друге, неналежне забезпечення потенційних учасників ринку необхідною якісною й максимально об'єктивною фінансовою інформацією. Безперечно, успішність адаптації домогосподарств до нестабільних умов ринкового середовища й уміння підвищувати рівень фінансової грамотності значною мірою залежить від можливостей доступу до фінансової інформації. У

сучасних умовах вона є досить масштабною, складною для розуміння пересічним громадянином і потребує глибокого осмислення й детального аналізу. Саме тому в середовищі приватних інвесторів домінують специфічні джерела отримання інформації про діяльність вітчизняних фінансових інституцій. І хоча найпопулярнішим із них є засоби масової інформації (67 %), але друзі та знайомі (19 %) та спеціалізовані веб-сайти в інтернеті (17 %) посідають, відповідно, друге і третє місця в цьому списку (а при виборі фінансової установи для придбання відповідної послуги 52 % українців звертаються за порадою саме до друзів і родичів). Для прикладу: в Росії найпопулярнішим джерелом отримання фінансової інформації слугують поради друзів і знайомих (22,4 %) та минулий досвід (20 %).

По-третє, відсутність сформованого інституту фінансових консультантів. У розвинених країнах фінансовий консультант, фінансовий радник, спеціаліст із фінансового планування є однією з найпрестижніших професій. Такі фахівці дають поради щодо прийняття інвестиційних рішень і формують особисті інвестиційні портфелі, оптимізують бюджет доходів і витрат.

Держава повинна створювати необхідні умови для організації та проведення різноманітних освітніх програм фінансово-економічного спрямування (певна річ, за активної підтримки великих фінансових організацій і бізнесових структур). Спільна мета, пов'язана з реалізацією програм підвищення фінансової грамотності населення, – виховання компетентних споживачів фінансових продуктів та послуг – сприятиме успішній інтеграції держави й бізнесу в цій сфері. При цьому активне залучення бізнес-структур до фінансування таких освітніх проектів має проводитися за одночасного забезпечення жорсткого державного контролю об'єктивності й незалежності підготовлених програм, здійснюваних оцінок і рекомендацій.

Для підвищення рівня фінансової грамотності українських громадян визнаємо за необхідне активніше використовувати в освітній роботі ЗМІ, Інтернет, можливості дистанційного управління. Вважаємо за доцільне створення державного освітнього каналу, якісне наповнення програм якого забезпечуватиметься шляхом залучення провідних науково-дослідних і освітніх центрів, відомих спеціалістів у сфері фінансів, грошей і кредиту. Велику роль також може відіграти створення «гарячої лінії» для консультування громадян з актуальних питань фінансового законодавства, організації та ведення власного бізнесу, оподаткування тощо.

Разом із тим потрібно зауважити: для того, щоб в Україні з'явилася реальна можливість успішно зреалізувати вищезазначені заходи, на рівні держави має бути прийнято комплексну Програму підвищення рівня фінансової грамотності населення з виокремленням основних функцій і завдань кожного з учасників цього важливого процесу.

Вважаємо, що з метою підвищення рівня фінансової грамотності населення потрібно терміново внести ряд змін до вітчизняної системи освіти з урахуванням загальноосвітніх тенденцій за умови безперечного збереження відповідних її досягнень. Інвестиції в освіту завжди були й залишаються важливою складовою підвищення рівня людського капіталу загалом та його базового елементу зокрема – набутих знань, навичок і досвіду.

До головної перешкоди у формуванні заощаджень 14 % респондентів віднесли відсутність довіри до фінансових установ. Істотно вплинула на ситуацію еко-

номічна криза 2008 р., наслідки якої є ще досить відчутними, зокрема у поверненні довіри населення до різних фінансових інститутів. Кризові процеси виявили необхідність більш чіткої регламентації та жорсткого контролю за діяльністю учасників фінансових відносин з боку держави та доцільності активізації ролі держави у регулюванні процесів формування та використання фінансових ресурсів населення як складових інвестиційних ресурсів фінансових інститутів, зокрема щодо забезпечення надійності та гарантованості повернення інвестованих коштів.

Економічна криза 2008–2009 років продемонструвала наявність недоліків у сфері захисту інтересів вкладників фінансових інститутів і відсутності належного рівня фінансового контролю з боку держави та інших громадських організацій (асоціацій, фондів тощо) щодо моніторингу діяльності як банківського сектору, так і небанківських фінансових установ. Належний рівень поточного контролю та попереднього аналізу господарської діяльності дав би змогу попередити банкрутство шляхом ліквідації чи реорганізації фінансово нестабільних інститутів.

Досвід втрати інвестованих коштів під час кризи та неможливості віднайти способи захисту своїх заощаджень у державних органах в силу відсутності відповідного законодавства та механізмів страхування інвестованих заощаджень впливають на збільшення недовіри домогосподарств до фінансового ринку, що негативно позначається на формуванні інвестиційних ресурсів для економіки загалом.

Підвищення довіри домогосподарств до фінансових посередників та побудова ефективної взаємодії між домогосподарством-інвестором та фінансовим інститутом можливі лише при комплексному підході до гарантування захисту прав інвестора-фізичної особи, що має здійснюватись через забезпечення фінансової довіри. Основними складовими фінансової довіри є :

- економічна складова (фонд гарантування внесків, страхування здійснених накопичень, формування резервів тощо);
- інформаційна складова (висвітлення у ЗМІ, персональний звіт фінансової корпорації перед інвестором, участь установи у асоціаціях постачальників відповідних послуг тощо);
- ефект участі (членство інвестора у асоціаціях та союзах споживачів послуг фінансових інститутів, проведення круглих столів та інформаційних зустрічей з представниками відповідної установи тощо);
- незалежний контроль (наявність трьохстороннього контролю за забезпеченням платоспроможності інституту з боку держави, незалежних аудиторів та громадських організацій).

Державна політика підтримки формування та використання фінансових ресурсів має реалізовуватись за наступними напрямками:

1) підвищення рівня доходів за рахунок використання належних населенню ресурсів та активізація інвестиційної діяльності;

2) формування споживчого попиту.

Щодо першого напрямку, активізація зайнятості працездатних членів домогосподарств як напрям державної політики підтримки формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств пов'язаний зі створенням передумов для активізації трудових ресурсів до активного використання.

Розвиток світових тенденцій взаємодії між суб'єктами ринкової економіки щодо стимулювання зайнятості

свідчить про зміну пріоритетів у ролі держави: з пасивної політики соціального забезпечення до активних дій щодо збільшення зайнятості через всіляку допомогу у пошуку роботи та допомогу у перекваліфікації робітників відповідно до потреб ринку, формування прошарку приватних підприємців та «суб'єктів малого бізнесу».

Досвід сучасних стратегій розвитку в зарубіжних країнах свідчить, що зайнятість розглядається як «найкращий захист від бідності» [120, с. 69; 75, с. 138]. Проблема підвищення доходів домогосподарств є актуальною для багатьох європейських країн, серед яких – Словачія, Чехія, Швеція – частка населення, що проживає за межею бідності, в цих країнах коливається в межах 10 %. Загалом з-поміж 27 країн-членів Європейського Союзу (ЄС), станом на вересень 2013 року, за підрахунками Європейського статистичного агентства, кожний шостий житель не мав змоги формувати належний рівень власного фінансового забезпечення [52].

Реалізація домогосподарствами інвестиційного потенціалу вимагає від держави формування окремого напрямку державної політики щодо забезпечення належних умов реалізації інвестиційних можливостей домогосподарств.

✎ Таким чином, на даному етапі функціонування домогосподарств як інвесторів, державна політика має реалізовуватись з відповідними інституційними змінами.

Важливими складовими процесу залучення домогосподарств до інвестиційних операцій є розвинена мережа фінансових посередників та система гарантування економічних інтересів інвесторів.

З огляду на низький рівень фінансової грамотності домогосподарств та враховуючи досить динамічні зміни фінансового ринку, ефективно управління фінансовими ресурсами, з метою максимальної прибутковості інвестиційних операцій, доцільно делегувати уповноваженим представникам, якими можуть стати фінансові консультанти. Становлення інституту фінансових консультантів, як напрям державної політики, визначає необхідність прийняття законодавчої основи функціонування та формування системи перевірки рівня підготовки фахівців даної категорії шляхом впровадження ліцензування їх діяльності.

Формування системи гарантування економічних інтересів інвесторів-фізичних осіб полягає у створенні Фонду гарантування накопичувальних внесків фізичних осіб до небанківських фінансових установ, зокрема таких, як страхові компанії зі страхування життя, Недержавні Пенсійні Фонди, Кредитні союзи тощо.

За основу функціонування Фонду має стати механізм функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Основними завданнями Фонду гарантування накопичувальних внесків фізичних осіб до небанківських фінансових установ є забезпечення функціонування системи гарантування накопичувальних внесків фізичних осіб та інформування Національної комісії з регулювання ринку фінансових послуг про порушення платіжної дисципліни. Фонд підзвітний Кабінету Міністрів України та Національній комісії з регулювання ринку фінансових послуг України.

Створення Фонду гарантування накопичувальних внесків фізичних осіб до небанківських фінансових установ сприятиме:

- забезпеченню прозорості ринку фінансових послуг та зменшенню кількості нестійких фінансових установ;

- формуванню комплексного захисту інвесторів як банківської так і парабанківської систем;
- підвищенню довіри до фінансових інститутів у зв'язку з наявністю резервних фондів гарантування внесків.

Щодо другого напрямку, важливість споживчого попиту для розвитку економіки обумовлює необхідність повсякчасного удосконалення державної політики щодо формування умов для успішної реалізації споживчого попиту.

Державна політика має орієнтуватись на становлення середнього класу українського суспільства – як запоруки підвищення стабільності у державі та сприяння максимальному залученню всіх належних населенню ресурсів до ефективного використання відповідно до виконуваних ним функцій в економіці чи як постачальника ресурсів, чи як споживача послуг.

Література.

1. Фінанси: Підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2010. – 611 с.
2. Свиридонов О. Ю. Финансы, денежное обращение, кредит / О. Ю. Свиридонов. – Ростов н/Д : Феникс, 2014. – 288 с.
3. Захарченко С. П. Обґрунтування концепції дослідження сутності фінансів / С. П. Захарченко // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 108–114.
4. Финансы, денежное обращение и кредит / [В. К. Сенчагов, А. И. Архипов, Г. Н. Чубаков и др.]; под ред. В. К. Сенчагова, А. И. Архипова. – М. : «Проспект», 2010. – 496 с.
5. Белозеров С. А. Финансы домашнего хозяйства как элемент финансовой системы / С. А. Белозеров // Дайджест-Финансы. – 2010. – № 8 (125). – с.17–24.
6. Белозеров С. А. Сущность и функции финансов домашнего хозяйства / С. А. Белозеров // Вестник СПбГУ. Сер. 5. – 2012. – Вып. 3. – с. 30–39.